

אייל בן אריס תשורה

גיל-עד מיכאל בן בת גלים

יעקב נפתלי בן רחל

כולם בשביל אחד

ערבות הדדית – אחריות הציבור להצלת היחיד

דף לימוד מונחה לשחרורם והצלתם של שלושת החטופים

הרב אלישע אבינר והרב לירן עוקשי

נמצאים אנו בימים טרופים. שלושה בחורי חמד נחטפו על ידי בני עוולה וגורלם עדיין אינו ידוע. עם ישראל כולו שותף בתפילה לשחרורם. המדינה והצבא נרתמים לשחרורם ולהצלתם. כוחות הביטחון עושים ימים ולילות בניסיון למצוא בדיל מידע על מקום הימצאם על מנת להביא לשחרורם.

אנו רואים דבר מופלא. אנשים רבים משקיעים זמן למען הצלת היחיד ואפילו מסכנים עצמם. אך כאן עולה השאלה – האם הרבים צריכים להסתכן למען היחיד? האם דבר זה ראוי בעיני התורה?

המקום הראשון שבו נוקט עם ישראל בפעולה שכזו הוא בפסוקים הבאים:

”וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עָרֹד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים, וַיִּלְחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ שָׁבִי: (ב) וַיֵּדֶר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַד' וַיֹּאמֶר: אִם נָתַן תִּתֶּן אֶת הָעַם הַזֶּה בְּיָדִי וְהִחַרְמְתִּי אֶת עָרֵיהֶם”

(במדבר כא, א-ב)

הכנעני מלך ערד יצא למלחמה נגד עם ישראל המתקדם והולך לעבר ארצו. בפעם הראשונה בתולדות האומה ישנם שבויים הנופלים ביד האויב, דבר שיכול להפיל מורך בלב הלוחמים. אך ראוי לנהוג במצב זה? האם להילחם למען אותם השבויים או לוותר מראש?

עם ישראל הבין שזו מלחמה על כבוד ה' ולכן הוא נדר נדר שאם ינצח הוא יקדיש את כל השלל לקדוש ברוך הוא. לא רק גדולי ישראל חשו כך, שהרי משה רבנו כלל לא מוזכר במלחמה זו, אלא העם כולו היה שותף לתחושות אלו. עם ישראל יצא למלחמה לשחרר את השבויים ובעזרת ה' ניצח.

השאלה הנשאלת היא, האם ראוי לנהוג כך בכל שבוי? יתכן שפעולת עם ישראל נכונה רק כאשר שובים מאיתנו לוחמים שמסרו נפשם למען ישראל אך לא לכל אדם הנופל בשבי. בהקשר לכך מוסיף רש"י פרט מאוד מענין:

”וישב ממנו שבי - אינה אלא שפחה אחת(!)”

(רש"י שם)

במלחמה נגד הכנעני לא היו הרבה שבויים אלא רק שבוי אחד, ליתר דיוק שבוייה אחת. שבוייה זו לא נטלה חלק במאמץ המלחמתי אלא היתה אזרחית שנשבתה על ידי האויבים. למרות מעמדה האישי הנחות עם ישראל כולו יצא לקרב וסיכן אלפי לוחמים כדי להשיבה.

אם כן, ראינו שאכן נכון הדבר בעיני התורה, ועלינו להסתכן עבור הצלת היחיד שנשבה על ידי אויב. אך כעת עלינו לשאול – מדוע? למה עם ישראל מסכן את טובי לוחמיו למען היחיד? הרי הדבר מנוגד לכל הגיון אנושי! המענה לכך טמון בהבנה מיהו עם ישראל ומהו הקשר בין כל אחד ואחד מאיתנו.

המדרש מספר:

”תני חזקיה: שְׁה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל (ירמיה נ, יז). נמשלו ישראל בשה, מה שה אחד מאיבריה לוקה- כל איבריה מרגישין, אף ישראל כך...”

תני רבי שמעון בן יוחי: משל לבני אדם שהיו נתונין בספינה ונטל אחד מהן מקדח והתחיל קודח תחתיו. אמרו לו חביריו: למה את עושה כן?

אמר להן: מה איכפת לכם, לא תחתני אני קודח!?

אמרו לו: מפני שאתה מציף עלינו את הספינה”

(ויקרא רבה ד, ו)

המדרש ממשיל את עם ישראל לשה. כאשר השה חש כאב באחד מאבריו, כל גופו חש בכך. אנו יכולים לחוש כך גם ביחס לעצמנו. כאשר אחד האיברים כואב לנו- כל הגוף לא מתפקד כשורה. כאשר יש לאדם כאב שיניים או אוזניים - התפקוד הכללי שלו מושבת. כשם שהדבר נכון בין חלקי גוף האדם כך גם בקשר בין חלקיו השונים של עם ישראל. כאשר אחד מאיתנו נמצא בצרה - כל האומה חשה בכאב. אומנם המדרש מדבר על חטא וקלקול רוחני, אך הדבר נכון גם בכאב פיזי. כולנו **גוף אחד**. כולנו מרגישים בכאב של יחיד מהציבור וחשים רצון עמוק לפעול להצלתו.

ר' משה קורדוברו (הרמ"ק), ממקובלי צפת, מחדד את הקשר בין איש לרעהו בעם ישראל:

"הנה הקב"ה מתנהג עם ישראל בדרך זה, לומר, מה אעשה לישראל והם קרובי, שאר בשר לי עמהם, שהם בת זוג להקב"ה, וקורא לה בתי, אחותי, אמי, כדפירשו (כמו שפירשו) ז"ל (שיר השירים רבה ג), וכתוב: "ישראל עם קרובי" (תהלים קמח, יד), ממש קורבה יש לו עמהם, ובניו הם. והיינו "לשארית נחלתנו", לשון שאר בשר, וסוף סוף הם נחלתו, ומה אומר, אם אענישם הרי הכאב עלי..."

כך יתנהג האדם עם חבריו, **כל ישראל הם שאר בשר אלו עם אלו, מפני שהנשמות כלולות יחד, יש בזה חלק מזה ובזה חלק זה**... וכן מטעם זה כל ישראל ערבים זה לזה (שבועות לט). מפני **שממש יש בכל אחד חלק אחד מחבירו**, וכשחוטא האחד פוגם עצמו ופוגם חלק אשר לחבירו בו, נמצא מצד החלק ההוא, חברו ערב עליו, אם כן הם שאר זה עם זה.

לכך ראוי לאדם להיות חפץ בטובתו של חברו ועינו טובה על טובת חברו וכבודו יהיה חביב עליו כשלו, **שהרי הוא - הוא ממש**. ומטעם זה נצטוינו (ויקרא יט, יח): "**ואהבת לרעך כמוך**". וראוי שירצה בכשרות חברו ולא ידבר בגנותו כלל ולא ירצה בו. כדרך שאין הקב"ה רוצה בגנותנו ולא בצערנו, מטעם הקורבה, אף הוא לא ירצה בגנות חברו ולא בצערו ולא בקלקולו וירע לו ממנו כאלו הוא ממש היה שרוי באותו צער או באותה טובה"

(ספר תומר דבורה - פרק ראשון- מידה הד' - לשארית נחלתו)

הרמ"ק מבאר שיש קשר מיוחד בינינו לבין ריבוננו של עולם. כביכול יש בינינו קירבה אישית משפחתית, ולכן אם יארע לעם ישראל נזק חלילה, הדבר יפגע ויצער גם את ריבוננו של עולם. כך גם הקשר בין איש לחבירו בישראל. כולם מחוברים איש לרעהו עד כדי כך ש'ממש יש בכל אחד חלק אחד מחבירו'. ולכן מובן מדוע אנו חשים כאב גדול כל כך שמתרחש אירוע כה כואב לאחינו.

הרמ"ק אף גוזר מהבנה עמוקה זו השלכות מוסריות מעשיות – ראוי לכל אחד מאיתנו לחשוב רק בטובת חברו ולא לצערו או לפגוע בו. "שהרי הוא – הוא ממש".

עד כאן למדנו שיש בעם ישראל אחדות מיוחדת שגורמת לו להסתכן עבור היחיד. אך יש סיבה נוספת לכך. הדבר קשור גם ל**מידות המיוחדות שיש בעם ישראל**.

הגמרא אומרת שישנם כמה מידות שבולטות בעם ישראל:

"אמר רבי חייא: שלושה מדות טובות יש ביד ישראל, ואלו הן: ביישנים ורחמנים וגומלי חסדים"

(דברים רבה (וילנא) פרשת עקב, ג)

אחת המידות הבולטות יותר בישראל היא **מידת הרחמים**. אנו לא מסוגלים לראות בצרת אחינו ולעמוד מנגד בלי להושיט עזרה. הדבר איננו רק אמרת כנף אלא קביעה מהותית שיש לה השלכות הלכתיות. כמו שפוסק **הרמב"ם** לגבי מעלת הצדקה:

כל המרחם מרחמין עליו, שנאמר: "ונתן לך רחמים ורחמך והרבך", **וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם יש לחוש ליחסו** (לבדוק האם הוא באמת יהודי), שאין האכזריות מצויה אלא בעכו"ם, שנאמר: "אכזרי המה ולא ירחמו".... ואם לא ירחם האח על האח, מי ירחם עליו? ולמי עניי ישראל נושאים עיניהן, הלעכו"ם ששונאים אותן ורודפים אחריהן?! הא אין עיניהן תלויות אלא לאחיהן"

(רמב"ם הלכות מתנות עניים י, ב)

הרמב"ם מחדש שמי שאינו מרחם מעיד על כך שיש בו קלקול נפשי. אכזריות שכזו לא תיתכן בתוככי עם ישראל ולכן צריך לבדוק האם אדם זה הוא יהודי. יהודי מרגיש הזדהות וצער עם אחיו שנמצא בצרה. זוהי מידה שטבועה ביגנים' היהודיים שלנו.

הרמב"ם כתב דברים אלה בהקשר של מעלת מצוות הצדקה. מכך אנו למדים שהרחמנות צריכה לבוא לידי ביטוי **בעזרה לזולת בפועל**, כאשר הוא נמצא בעת צרה.

לפי הרמב"ם, המצוקה הגדולה ביותר אליה עלינו להפנות את מידת הרחמים הייחודית לנו היא מצוקת השבי, המחייבת אותנו לעסוק בפדיון שבויים:

פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן, ואין לך מצוה גדולה כפדיון שבויים, שהשבי הרי הוא בכלל הרעבים והצמאים והערומים, ועומד בסכנת נפשות. והמעלים עיניו מפדיונו, הרי זה עובר על "לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך" (דברים טו, ז), ועל "לא תעמד על דם רעך" (ויקרא יט, טז), ועל "לא ירדנו בפרך לעיניך" (ויקרא כה, ג), וביטל מצוות "פתח תפתח את ירך לוי" (דברים טו, ח), ומצוות "וחי אחיך עמך" (ויקרא כה, לו), וביטל מצוות "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח), ו"הצל לקוחים למות" (משלי כד, יא), ואין לך מצוה רבה כפדיון שבויים.

(רמב"ם הלכות מתנות עניים ח, י)

הרמב"ם מדבר על שתי רמות ביחס למצוות פדיון שבויים. הרמה הראשונית והפשוטה היא לנסות כמה שיותר לפדות את השבי. לקיים את המצווה. אך הרמב"ם גם מדבר על רובד בסיסי יותר. שלא להעלים עין מפדיונו. שחלילה לא נתעלם מצרת השבי ושנדע לחוש את כאבו. זוהי הרמה הבסיסית הנדרשת מאיתנו. להיות איכפתיים ורגישים. לכאוב את כאב השבויים והמשפחות. **להיות בעלי לב יהודי.**

פדיונם של השבויים והעסק בשחרורם כה חשוב לפני ה' עד כדי שמצאנו שהוא מסוגל לשדד את מערכות הטבע, כפי שעולה מהסיפור המפורסם על ר' פנחס בן יאיר:

ר' פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבויין פגע ביה בגינאי נהרא,

אמר ליה: גינאי חלוק לי מימד ואעבור בך!

אמר ליה: אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני, אתה ספק אתה עושה, אני ודאי עושה!

אמר ליה: אם אי אתה חולק גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם!

חלק ליה...

אמר ר' יוסף כמה נפש גברא ממשה ושיתין רבוון, דאילו התם חד זימנא והכא תלתא זימנין.

[=ר' פנחס בן יאיר הלך לפדיון שבויים, ופגע בנהר גינאי,

אמר לו: חלק מימד ואעבור.

אמר לו הנהר: אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני, אתה ספק אתה עושה, אני ודאי עושה!

אמר לו ר' פנחס: אם אי אתה חולק גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם! נחלק לו הנהר (וכך שלוש פעמים נחלק הנהר)

אמר ר' יוסף: כמה גדול ר' פנחס בן יאיר ממשה ושישים ריבוא (שנחצה להם ים סוף), שהרי שם בקריעת ים סוף הים נבקע פעם אחת, ואילו כאן הנהר נבקע שלוש פעמים]

(חולין דף ז' עמוד א)

הויכוח בין ר' פנחס בן יאיר לבין הנהר דורש ביאור. מה עומד בשורש הדיון ביניהם. הנהר מבטא את עולם הטבע. המים השוצפים קוצפים הזורמים בטבעיות בנהר מבטאים את יופיו של העולם הטבעי העושה את רצון ה'. אך למרות זאת, עולם הטבע, על כל יופיו ועוצמתו, נכנע לפני הפעולה המוסרית שעושה ר' פנחס בן יאיר. הגשמי מתכופף לפני הרוחני. כל המציאות הגשמית לא שווה בערכה לעומת הפעולה הרוחנית. דבר זה נכון בעיקר כלפי הפעולה האדירה והמופלאת של הצלת נפשות מהשבי. אנו יודעים שאפילו על ספק פיקוח נפש מחללים את השבת. כמו כן גם כאן, פעולה של הצלת שבי ממצבו הקשה, אפילו כשיש ספק האם הפעולה תצליח או לא, היא פעולה מוסרית כה כבירה שהטבע נכנע כלפיה. (להעמקה נוספת: מהר"ל חידושי אגדות חלק ד חולין ז)

נמשיך להרבות בתפילה ובלימוד לשלום החטופים. ה' יתן כח למנהיגינו וללוחמינו להשיב את בנינו לביתם ללא פגע. ויהי רצון שזוכה לראות בשחרורם במהרה בריאים ושלמים.

אחינו כל בית ישראל,

הנתונים בצרה ובשביה,

העומדים בין בים ובין ביבשה,

המקום ירחם עליהם,

ויוציאם מצרה לרווחה,

ומאפלה לאורה, ומשעבוד לגאולה,

השתא בעגלה ובזמן קריב,

ונאמר אמן.